

Universiteit Leiden

CURSUS
DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING
IN HET DETERMINEREN VAN
HISTORISCHE FOTOGRAFISCHE
PROCEDÉS

6 februari – 27 maart 2018

**Prentenkabinet-fotocollectie
Afdeling Bijzondere Collecties
Universiteitsbibliotheek Leiden
Witte Singel 27, 2311 BG Leiden Tel. (071) 527 2832
e-mail m.e.n.van.den.heuvel@library.leidenuniv.nl**

Inleiding

In Leiden bevindt zich het Nederlandse universitaire studie- en onderzoekscentrum bij uitstek op het gebied van de geschiedenis van de fotografie. In de Universiteitsbibliotheek Leiden bevindt zich in de afdeling Bijzondere Collecties de befaamde fotografiecollectie van het Prentenkabinet. Deze oudste publieke fotocollectie van Nederland bevat een collectie originele foto's en fotografica, een bibliotheek en documentatiebestand die tezamen een uniek overzicht geven van de (Nederlandse) fotografie van 1839 tot heden. Alle historische fotografische procedés, de diverse verschijningsvormen en technieken uit de geschiedenis van de fotografie zijn vertegenwoordigd, evenals hoogtepunten, belangrijke namen en bijzondere fenomenen uit de infrastructuur van de fotografie in Nederland.

De bibliotheek en documentatiebestanden van de fotocollectie richten zich op alle richtingen in de fotografie, van artistieke tot en met commerciële, wetenschappelijke, optische, chemische en technische aspecten van het medium. Dit maakt een brede bestudering van het medium fotografie vanuit verschillende disciplines mogelijk.

Buiten het gewone onderwijsaanbod voor studenten van de universiteit, biedt de Universiteitsbibliotheek Leiden de specialistische cursus *Determineren van historische fotografische procedés* aan, voor conservatoren, archivariissen en andere belangstellenden op het gebied van de fotografie. Vooral onder archivariissen en conservatoren die fotografieverzamelingen beheren, bestaat grote behoefte aan kennisverwerving op het gebied van historische procedés, onder meer met het oog op preventieve conservering en restauratieproblematiek. Vanuit die ervaring is een structurele basis voor deskundigheidsbevordering gelegd in de vorm van een cursus van langere duur, waarin het determineren van historische en hedendaagse fotografische procedés - aan de hand van concrete voorbeelden – diepgaand kan worden bestudeerd. Specifieke deskundigheid of 'connaissieurschap' is een sleutelwoord bij de invulling van beheer- en bestuursfuncties in fotografie verzamelende instellingen. Zowel ten behoeve van oud-studenten als van collega's in musea en archieven bieden wij daarom deze vakcursus aan.

De cursus, waarin theorie en praktijk evenredig aan bod komen, is een coproductie van de Universiteitsbibliotheek Leiden (drs. M.E.N. van den Heuvel, conservator fotografie) en het Nederlands Fotomuseum. Restaurator dhr. Herman Maes (herm.corni@gmail.com) zal de colleges verzorgen.

Op **dinsdag** 06 februari 2018 om 09.30 uur zal de cursus voor de vijftiengste maal van start gaan in de collegezaal 'Heinsius' op de tweede verdieping van de Universiteitsbibliotheek Leiden, gevestigd aan de Witte Singel 27. De cursus behelst **acht** bijeenkomsten van elk ruim 6 uur. In het bijgevoegde programma vindt u de exacte data van de colleges vermeld. Aan het einde van de cursus ontvangen de deelnemers een certificaat van deelname.

Aanbevolen literatuur

Het verdient aanbeveling onderstaande boeken voor of tijdens de duur van de cursus te bestuderen. Behalve als basisinformatie kunnen de boeken van Reilly, Jürgens, en Pénichon ook als visueel hulpmiddel bij het determineren worden gebruikt.

- * Jan van Dijk, *Handboek herkennen fotografische en fotomechanische procedés: historische en moderne procedés en digitale afdrucktechnieken*, Leiden (Primavera), 2011. ISBN 978-90-5997-104-2
- * James M. Reilly, *Care and Identification of 19th-Century Photographic Prints*, Rochester, N.Y. (Eastman Kodak Company) 1986. Er is een nieuwe druk uit van dit boek en dus weer beschikbaar.
- * Martin Jürgens, *The Digital Print: A Complete Guide to Processes, Identification and Preservation*, Thames & Hudson, 2009. ISBN 978-0-500-51498-6 (hardcover)
- * Sylvie Pénichon, *Twentieth Century Colour Photographs. The complete guide to processes, identification & preservation*, Thames & Hudson, 2013. ISBN 978-0-500-51719-2

Andere titels met betrekking tot determineren en conservering:

- * Brian Coe, Mark Haworth-Booth, *A Guide to Early Photographic Processes*, Londen (Victoria and Albert Museum) 1983 [niet meer te bestellen; mogelijk nog wel tweede hands verkrijgbaar].
- * Klaus B. Hendriks, *Fundamentals of Photographic Conservation. A Study Guide*, Toronto (Lugus Publications) 1991. (niet meer te bestellen; mogelijk nog wel tweedehands verkrijgbaar)
- * Henry Wilhelm, *The Permanence and Care of Color Photographs. Traditional and digital color prints, color negatives, slides and motion pictures*, Grinnell, Iowa (Preservation Pub. Co) 1993. Ook gratis als pdf te downloaden op www.wilhelm-research.com
- * Bamber Gascoigne, *Prentkunst en drukwerk*, Amsterdam (Meulenhoff/ Landshoff) 1988.
- * Anne Cartier Bresson, ed., *Le vocabulaire Technique de la Photographie*, Paris Musées, Marval, 2008. ISBN 978-2-8623-4400-3
- * B. Lavédrine, *Photographs of the Past. Process and Preservation*, Los Angeles (Getty Conservation Institute) 2009. ISBN 978-0-89236-957-7
- * R. Kockaerts & J. Swinnen, *De kunst van het fotoarchief, 170 jaar fotografie en erfgoed*, UPA, 2009. ISBN 978-90-5487-540-6
- * Dusan Stulik & Art Kaplan, *The Atlas of Analytical Signatures of Photographic Processes*. The Getty Conservation Institute, 2013. Gratis te downloaden op: http://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/atlas.html

Tijdens de cursus worden een **dradenteller** (loupe 8x) en een **zakmicroscop** (30x of 40x) gebruikt (zie ook bijlage optische hulpmiddelen). Hoewel er in het Prentenkabinet in de UB Leiden enkele exemplaren aanwezig zijn, is het raadzaam zelf over deze apparatuur te beschikken. De zakmicroscop met ingebouwde verlichting is verkrijgbaar bij postzegelhandelaren of op het internet. Onze ondervinding leert dat de kwaliteit van de aangeboden zakmicroscopen erg varieert.

Aanmelding voor de cursus en wijze van betaling

De kosten voor de cursus bedragen € 675,- per persoon, **inclusief het handboek** Jan van Dijk, *Herkennen Fotografische en Fotomechanische Procedés*, Leiden (Primavera) 2011, dat als verplicht cursusmateriaal geldt.

U vindt hierbij een inschrijvingsformulier om Uw deelname aan te melden. Na aanmelding krijgt u een rekening toegestuurd.

Toelating vindt plaats in volgorde van betaling. Het maximum aantal deelnemers is 12. Bij zeer grote belangstelling bestaat de mogelijkheid dat een tweede groep wordt gevormd.

(Mocht u onverhoopt na 1 februari 2018 uw deelname moeten annuleren, dan wordt € 10,- administratiekosten in rekening gebracht.)

CURSUSPROGRAMMA - (dinsdagen 10.00-16.00 uur)

College - (Alle 8 colleges bestaan uit ten minste 30% praktijk determineren)

1	06-02-2018	09u30 – 12u30 Basisbegrippen en determineermethoden, Fotografische materialen I 13u30 – 16u00 Fotografische materialen II	Handboek hoofdstuk # H1, H2 & H4 H6 & H7
2	13-02-2018	09u30 – 12u30 Procedés op zilver basis I, eenmalig en vroege daglichtpapieren 13u30 – 16u00 Procedés op zilver basis II, emulsiepapieren	H8 & H9 H10
3	20-02-2018	09u30 – 12u30 Pigment en colloïde procedés 13u30 – 16u00 Procedés op niet-zilver basis (ijzer, platina)	H11 & H5 H12
4	27-02-2018	09u30 – 12u30 Fototechniek, stereo, filmpack en retoucheren 13u30 – 16u00 Negatieven en celluloid als toplaag	H13 H3
5	06-03-2018	09u30 – 12u30 Fotomechanische procedés, monochroom 13u30 – 16u00 Kleurvorming van onderwerp tot (af)druk Fotomechanische procedés, kleurendrukwerk	H14 H15
6	13-03-2018	09u30 – 12u30 Kleur I, kleurvorming en licht Additieve en subtractieve kleurenprocedés 13u30 – 16u00 Subtractieve kleurenprocedés, vervolg	H15 & H16 H17
7	20-03-2018	09u30 – 12u30 Kleur II, digitaal gegenereerde afdrukken 13u30 – 16u00 Kleur II, digitaal gegenereerde afdrukken, vervolg	H18
8	27-03-2018	09u30 – 12u30 Kort overzicht en praktische toets determineren, ook van eigen meegebracht materiaal 13u30 – 16u00 Conservering van fotografisch materiaal met bezoek aan de koude opslag	

Plaatsen

**Colleges 1 - 7: Universiteitsbibliotheek Leiden, Heinsius-zaal (Collegezaal)
Witte Singel 27, 2311 BG Leiden**

College 8: Nederlands Fotomuseum, Wilhelminakade 332, 3072 AR Rotterdam

AANMELDINGSFORMULIER

**DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING IN HET DETERMINEREN VAN FOTOGRAFISCHE
PROCEDÉS
2018**

Opsturen naar:
Universiteitsbibliotheek Leiden
t.a.v. het secretariaat
Postbus 9501, 2300 RA Leiden
Of scannen en mailen naar secretariaat@library.leidenuniv.nl

Achternaam.....

Meisjesnaam.....
(i.v.m. certificaat)

Voornamen.....

Adres.....

Postcode/Woonplaats.....

Telefoonnummer (privé).....Geboortedatum.....

Bedrijf/Instelling/Museum.....

Lid Nederlandse Museumvereniging J / N (doorhalen wat niet van toepassing is)

Werkadres.....

Werkpostcode/Woonplaats.....

Telefoonnummer (werk).....

Indien student, onderwijsinstelling en studentnummer

.....

Factuur versturen naar:

Adres.....

Postcode/Woonplaats.....

Referentienummer (b.v. inkoopodernummer).....

Datum

Handtekening

.....

.....

Bijlage optische hulpmiddelen

Een loep of microscoop kan bij het determineren belangrijke informatie geven. Is bijvoorbeeld de papiervezel in het wit van een foto niet zichtbaar, dan wijst dit op de aanwezigheid van een barietlaag. Is de kleur van de onderlaag dezelfde als de kleur van de achterzijde en is een papiervezel aanwezig, dan is het specimen niet gebariteerd.

Verder worden optische hulpmiddelen ook ingezet om foutjes, slijtage, schimmels, bacteriën, rasters en structuren vast te stellen.

Optische hulpmiddelen die voor het determineren geschikt zijn: een *8x vergrotende loep of dradenteller* en een *30x of 40x vergrotende zakmicroscoop, met verlichting*.

Deze dradenteller vergroot 8x. Dat wil zeggen dat we het beeld 8x zo groot zien, omdat het oog dankzij de lens het object 8x dichterbij haalt. De gemiddelde leesafstand is 25 cm. De afstand tussen het oog en het object is in dit voorbeeld tot $25 \text{ cm} : 8 = 3,1 \text{ cm}$ verminderd. Dus hoe kleiner een dradenteller is, des te meer deze vergroot! Deze dradenteller 8x is bruikbaar voor het bekijken van grotere details zoals rasters bij drukwerk.

Tot ongeveer 1985 werd deze 30x vergrotende zakmicroscoop van Eschenbach gebruikt om grammofoon-naalden op breuk en slijtage te controleren. Deze is opnieuw te verkrijgen. Vind een verkoper in je buurt via: <http://www.eschenbach-sehhilfen.com/en-GB/278/product-overview/detail/89/Tube-microscopes> of zoek via het internet, richtprijs ongeveer 85,00 Euro, incl btw. Er zijn ook goedkope varianten van deze zakmicroscoop beschikbaar, maar die vergroten meestal 40x, het licht is blauwer en de kwaliteit beduidend minder goed. Er zijn tegenwoordig ook in mechanisch opzicht matige zakmicroscopen te koop: De *Lichtloep nr. 7520 30x vergrotend* voor ongeveer € 15,00. Te bestellen via een van de circa duizend postzegel- en munthandelaren.

De zakmicroscoop wordt ingezet om kleinere details (zoals foutjes bij de kooldruk) vast te stellen.